

מכגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

כרך ל"ג • גיליון 58

תמוז תשפ"ה — יוני 2025

יוצא לאור על ידי:

אפשר
עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך

כתובת המערכת

מרים גילת, עמותת "אפשר"

טלפון 03-5026030 | דואר אלקטרוני mgilat@efshar.org.il

המערכת אינה אחראית לדעות המובאות במאמרים ובסקירות המתפרסמות בכתב העת, שהינן על דעת המחברים בלבד.

דמי מנוי לשנה (2 גיליונות) 80 ש"ח | מחיר לגיליון אחד 40 ש"ח

עמותת "אפשר"

הסניף הישראלי של האגודה הבין-לאומית לעובדים חינוכיים-סוציאליים

AIEJI – International Association of Social Educators

אתר האינטרנט www.efshar.org.il

כתב העת "מפגש" לצפייה באתר JSTOR: www.jstor.org/journal/mifgash

ובאתר "אפשר": kitvei-et.efshar.org.il

כל הזכויות שמורות — לעמותת "אפשר"

אין להעתיק ולהפיץ בדפוס, בדואר אלקטרוני, באינטרנט או בצילום את המאמרים שבכתב העת (כולם או חלקם) ללא אישור מפורש מהמערכת

עריכת לשון: אורלי צור

עריכת לשון של התקצירים באנגלית: פגי ויינריך

עיצוב: 2w-design.com

ISSN 0792-6820

רמת גן 2025

תוכן העניינים

3.....	תוכן העניינים
5.....	דבר העורכת – רבקה איזיקוביץ'
7.....	רשימת משתתפים
15.....	הקשר בין גורמי סיכון קבועים ומצביים, חרדה, משאבי התמודדות ותחושת חוללות אקדמית בקרב סטודנטים במסגרות להשכלה גבוהה בתקופת מלחמת "חרבות ברזל" עדי מאנע, אורנית דוידזון-בז'רנו ומלכה מרגלית
39.....	התרחקות מהדת בקרב מתבגרים עם הפרעת קשב ADHD כגורם סיכון בחינוך ממלכתי-דתי – דוד זולדן ושלמה רומי
67.....	הקשר שבין ניכור הורי בילדות לבין מוטיבציה להתנהגות בבגרות בתיווכו של המשתנה: רגישות לדחייה – יפעת אהרון ויעל וילצ'יק-אביעד
87.....	תהליכי ההתמודדות של אימהות בדויות לילדים עם צרכים מיוחדים: "אלוהים נתן לי את הילד הזה מתוך אהבתו הרבה אליי" בלהה פריינטה ויעל ברק לוי
107.....	שביעות רצון מעבודה בקרב נשים אקדמאיות ערביות וערביות-בדויות: תפקידם של משאבים אישיים, משפחתיים, קהילתיים וארגוניים סמאח עוסמאן וסארה אבו-כף
137.....	נייר מדיניות: מניעת אובדנות בקרב אוטיסטים צעירים בישראל – נקודת מבט רב-מערכתית אלה שראל-מחלב, שחר בר יהודה, טל אלון-מן, ענת ברונשטיין קלומק, גיל זלצמן וג'וי בנטוב

סקירות ספרים

149.....	בוגרי פנימיות בישראל: מחקר מעקב על מצבם לאורך עשור, מאת: רמי בנבנישתי, ענת זעירא, תהילה רפאלי – ערן מלקמן
155.....	החינוך האלטרנטיבי בישראל: תמונת מצב, עורך: גלעד גולדשמידט עמית רוטמן
159.....	שנינו לחוד – גירושם: השלכות ודרכי התמודדות, מאת: רחל לוי שיף ועמירם רביב ירי גבעון
VII-I.....	English abstracts

דבר העורכת

בבואי להציג את המאמרים בגיליון, עולות בזיכרוני שתי אמירות של הנסיך הקטן: "יש לבקש מכל אחד מה שביכולתו לתת" ו"מה שעניי רואות אינו אלא הקליפה. העיקר סמוי מן העין". אמירות אלה מציעות עדשה רגישה להתבוננות במציאות חיה של האנשים הנמצאים במוקד המחקרים שלפנינו. הן מדגישות את הקשר המתחייב בין הקורא לנקרא, ברוחו של כתב העת.

שני המאמרים הראשונים עוסקים בהתמודדות של קבוצות במצבי סיכון. בראשון מתחקות עדי מאנע, אורנית דוידזון-בז'רנו ומלכה מרגלית אחר מצבן של קבוצות בעלות אפיוני קושי שונים בקרב אוכלוסייה של סטודנטים בהקשר של מלחמת "חרבות ברזל". הן מבחינות בין בעלי סיכון מצבי (מפונים, משרתי מילואים ובני זוגם), בעלי סיכון קבוע (מי שסובלים מהפרעות קשב והפרעות למידה) וקבוצת הסיכון המשולב, שכוללת את שני סוגי הסיכונים הנ"ל. כל קבוצות הסיכון הפגינו חוללות אקדמית נמוכה יותר מקבוצת ההשוואה ללא סיכון. המחקר דן בהשפעתם של משתנים, כמו: חרדה, תקווה, תחושת זכאות ותפיסת התמיכה החברתית על רמת החוללות האקדמית. החוקרות מדגישות את ההשלכות היישומיות של הממצאים.

במאמר השני חוקרים המחברים דוד זולדן ושלמה רומי את הזיקה ההדוקה בין הפרעת קשב ADHD כגורם סיכון לתופעת ההתרחקות מהדת. בהשוואה בין מתבגרים עם הפרעות קשב ומתבגרים ללא הפרעות קשב, על פי דיווחם העצמי של הראשונים, תופעת ההתרחקות מן הדת בקרבם נמצאה חזקה יותר. המחקר בדק גם השפעת טיפול תרופתי על קבוצת הסובלים מ-ADHD, וממצאיו תורמים תרומה פרקטית למטפלים, הורים ומחנכים בחברה הדתית.

סיכון מסוג אחר נדון במאמר השלישי, סיכון שבו מתנסים בוגרים אשר חוו ניכור הורי בילדותם. יפעת אהרון ויעל וילצ'יק-אביעד בוחנות את ההשלכות ארוכות הטווח של התופעה. הממצאים מעלים את המודעות להשפעות ההרסניות של ניכור הורי בילדות על העולם הרגשי וההתנהגותי בבגרות. גם כאן ישנו מקום חשוב לעבודת המניעה של מטפלים וגורמי רווחה. בהתערבותם המקצועית הם יכולים לסייע לבוגרים להתמודד עם תוצאות הדחייה בילדות ולצמצם ככל האפשר את התופעה בקרב ילדי גרושים, המהווים אוכלוסיית סיכון בולטת בהקשר זה.

שני המאמרים הבאים לוקחים אותנו לעולם תוכן ולמציאות אחרים, זאת של נשים בחברה הבדוית. הראשון, עבודתן של בלהה פריינטה ויעל ברק לוי, בודק את תפקודן האימהי של נשים בדויות לילדים עם צרכים מיוחדים. במחקר מעורב הן חקרו 40 אימהות לילדים אוטיסטים או ילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. הצרכים המיוחדים של הילדים זכו לפרשנות דתית אופטימית על ידי חלק מן האימהות, ואילו חלקן האחר תפס את המגבלה באופן פסימי. שילוב העמדות הדתיות והרגשיות של האימהות השפיע באופן שונה על התמודדותן עם המגבלה של ילדיהן. החוקרות מדגישות את הצורך בהתאמה תרבותית מצד המטפלים להגשת סיוע יעיל לאימהות אלה.

המאמר הבא אחריו, של סמאח עוסמאן וסארה אבו-כף, מתמקד בנשים אקדמאיות ערביות וערביות בדוויות בתחום העבודה. הן עומדות על העלייה שחלה בהשתתפות נשים משני המגזרים בשוק העבודה הישראלי בעקבות תהליכי אקדמיזציה של המקצועות שבהם הן עוסקות. ההשפעה הגדולה ביותר על שביעות רצון מן העבודה מיוחסת לשילוב בין משאבים ארגוניים לאישיים, לקוהרנטיות הקהילתית ולתמיכה המשפחתית. לזו האחרונה היה מקום מכריע בהצלחתן המקצועית ובהשתלבותן הארגונית במקומות העבודה.

הגיליון כולל גם נייר מדיניות העוסק בנושא החשוב של מניעת אובדנות בקרב אוטיסטים צעירים בישראל מנקודת מבט רב-מערכתית. הוא חובר על ידי קבוצה מובילה של חוקרים: אלה שראל-מחלב, שחר בר יהודה, טל אלון-מן, ענת ברונשטיין קלומק, גיל זלצמן וג'וי בנטוב. הנייר מתבסס על דיונים מקדימים בפורומים משותפים של אנשי מקצוע, קובעי מדיניות, אוטיסטים ובני משפחותיהם. חיוניותו נובעת מן העובדה שאוטיסטים הם אוכלוסייה בסיכון גבוה במיוחד לאובדנות, ומצבם הייחודי טרם נחקר לעומק בישראל. האתגרים הנדונים מתמקדים בסוגיות, כמו: מניעה ואיתור, הפניה, הערכה וטיפול ורצף חינוכי-טיפולי, כמו גם במחקר.

במדור סקירות ספרים, נחשף הפעם לשלושה פריטים:

- × ספרם של רמי בנבנישתי, ענת זעירא ותהילה רפאלי, "בוגרי פנימיות בישראל: מחקר מעקב על מצבם לאורך עשור" – סקירתו של ערן מלקמן
- × ספרו הערוך של גלעד גולדשמיט, "החינוך האלטרנטיבי בישראל: תמונת מצב" – סקירתה של עמית רוטמן
- × ספרם של רחל לוי שיף ועמירם רביב: "שנינו לחד – גירושים: השלכות ודרכי התמודדות" – סקירתה של ירי גבעון

כאן המקום לברך את החברות והחבר החדשים שהצטרפו למערכת כתב העת:

- × פרופ' סארה אבו-כף, התוכנית לניהול ויישוב סכסוכים, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
- × פרופ' אלי בוכבינדר, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה
- × פרופ' בל גבריאל פריד, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב
- × פרופ' יפית סולימני-אעידן, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב

כל החברים החדשים הם בעלי מומחיות בתחומי התוכן של "מפגש" ובתחומי העניין שלו. בטוחני שהם יתרמו רבות להמשך קידומו של כתב העת.

קריאה מהנה,

בתקווה לימים טובים יותר,

רבקה איזיקוביץ', עורכת ראשית

רשימת משתתפים

פרופ' סארה אבו-כף, ראשת המחלקה ללימודים רב-תחומיים, התוכנית לניהול ויישוב סכסוכים, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

יפעת אהרון, תואר שני בקרימינולוגיה קלינית, אוניברסיטת אריאל

טל אלון-מן, ביבליותרפיסטית ופעילה, "מרוצפות – אוטיסטיות כותבות";
אותי – עמותת ישראלית לאוטיזם

פרופ' ענת ברונשטיין קלומק, דיקנית בית ספר ברוך איבצ'ר לפסיכולוגיה,
אוניברסיטת רייכמן

ד"ר ג'וי בנטוב, החוג לחינוך מיוחד, הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה

ד"ר שחר בר יהודה, התוכנית לחינוך מיוחד, הפקולטה לחינוך, המרכז האקדמי
לוינסקי-וינגייט; התוכנית לחינוך מיוחד, הפקולטה לחינוך, אורנים –
המכללה האקדמית לחינוך

ד"ר יעל ברק לוי, ראשת התחום לגיל רך וחינוך מיוחד, האקדמית אחוה

ד"ר אורנית דוידזון-בז'רנו, דיקנית סטודנטים, בית הספר למנהל עסקים,
המרכז האקדמי פרס

ד"ר יעל וילצ'יק-אביעד, ראשת החוג לקרימינולוגיה, אוניברסיטת אריאל

ד"ר דוד זולדן, המכללה האקדמית הרצוג; אורות ישראל – מכללה אקדמית לחינוך

פרופ' גיל זלצמן, הפקולטה לרפואה, אוניברסיטת תל אביב; יו"ר המועצה הלאומית
למניעת אובדנות, משרד הבריאות; מנהל המרכז לבריאות הנפש גהה

פרופ' עדי מאנע, בית הספר למדעי ההתנהגות והמכון לחקר התקווה,
המרכז האקדמי פרס

פרופ' מלכה מרגלית, אמריטה, אוניברסיטת תל אביב; בית הספר למדעי ההתנהגות
והמכון לחקר התקווה, המרכז האקדמי פרס

סמאח עוסמאן, תואר שני בניהול ויישוב סכסוכים, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ד"ר בלהה פריינטה, התוכנית לפסיכולוגיה חינוכית, האקדמית אחוה

פרופ' שלמה רומי, אמריטוס, אוניברסיטת בר-אילן; המכללה האקדמית הרצוג

ד"ר אלה שראל-מחלב, הפקולטה למדעי האדם והחברה, המכללה למינהל

סקירות ספרים

פרופ' ירי גביעון, המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר ערן מלקמן, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל אביב

ד"ר עמית רוטמן, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

רשימת שופטים (2023-2024)

מערכת כתב העת "מפגש" מודה לשופטי המאמרים על עבודתם המסורה והקפדנית. תרומתם נעשית בהתנדבות, בנדיבות, בהשקעה רבה ובמקצועיות.

פרופ' דפנה טנר
פרופ' יונה טייכמן
פרופ' מאיר טייכמן
פרופ' עידית כץ
פרופ' שירי לוי
פרופ' רוני לידור
ד"ר עומר לנס
ד"ר סהראב מסרי
ד"ר ענת משה
פרופ' ריקי סויה
פרופ' אורטל סולובדין
פרופ' יפית סולימאני-אעידן
ד"ר הדס סלע
פרופ' יהודה פולק
פרופ' עינת פלס
ד"ר אילה צור
פרופ' שרה רוזנבלום
פרופ' אביהו שושנה

פרופ' סארה אבו-כיף
פרופ' יזהר אופלטקה
פרופ' רבקה איזיקוביץ'
ד"ר יניב אפרתי
פרופ' אלי בוכבינדר
פרופ' נורית בוכויץ
ד"ר מירן בוניאל נסים
פרופ' רמי בנבנישתי
פרופ' ארנה בראון-לבינסון
פרופ' בל גבריאלי פריד
ד"ר אורית גילור
ד"ר פאולה גרבר
ד"ר אורלי הבל
ד"ר רבקה הלל לביאן
ד"ר איהאב זבידאת
ד"ר ח'אולה זוועבי
פרופ' ענת זעירא
ד"ר מוחמד ח'טיב
פרופ' ליאת חממה

עמותת "אפשר" הוקמה בשנת 1981 על ידי אנשי מקצוע בכירים בתחומי החינוך והרווחה, במטרה לחזק ולמסד את העשייה והעיון בשדה העבודה החינוכית-סוציאלית בישראל, בדגש על ייזום והפעלה של תוכניות לטיפול בילדים ובני נוער במצבי סיכון השוהים במסגרות חוץ-ביתיות ובקהילה ולרווחתם.

התחומים המרכזיים של פעילות העמותה

ילדים ובני נוער במצבי סיכון

מרכזי הגנה ("בתי לין") לילדים ונוער נפגעי התעללות מינית או פיזית: המרכזים מעניקים סיוע מידתי ומידי ראשונית לילדים וילדות, נערים ונערות בגילים 3-18 שחוו ונפגעו מהתעללות מינית, פיזית, נפשית או הזנחה קשה, ולבני משפחותיהם. המרכזים הוקמו ביוזמת משרד הרווחה, ג'וינט ישראל ועמותת "אפשר" ובשיתוף עם משרתת ישראל, משרד המשפטים, משרד הבריאות, הרשויות המקומיות וקרן שוטרמן. עמותת "אפשר" מפעילה את המרכזים מאז הקמתם.

במרכזי ההגנה פועלים אנשי מקצוע מומחים (עובדים סוציאליים לחוק הנוער, חוקרי ילדים ונוער, רופא ילדים, עורך דין וצוות הנהלה), העוסקים בהערכה, חקירה ואבחון של ילדים ונוער נפגעי עבירות התעללות, כך שתהליך התמיכה והליווי נעשה בזמן קצר ובאותה המסגרת.

העמותה פיתחה מערך הסברה ותוכניות מותאמות תרבות להנגשת השירות לאוכלוסיות מגוונות, כגון המגזר החרדי והמגזר הערבי.

השירות הפסיכולוגי חינוכי (שפ"ח) בחולון: סיוע בקידום הסתגלות התקינה של תלמידים במערכות החינוכיות השונות על ידי התערבות פסיכולוגית. השירות מופעל ע"י העמותה עבור עיריית חולון.

מרכזים לגיל הרך במגזר הערבי: העמותה הקימה ומפעילה מרכזים הכוללים פעילות מגוונת לילדים ולמשפחותיהם.

היחידה לטיפול בנפגעי אלכוהול והימורים ומשפחותיהם

משנת 1991 מפעילה העמותה בכל רחבי הארץ מסגרות לטיפול בנפגעי אלכוהול, הימורים ושאר התמכרויות התנהגותיות.

התוכנית הטיפולית כוללת שיחות פרטניות, השתתפות בקבוצות טיפוליות, אבחון וליווי פסיכיאטרי. לנפגעי הימורים הטיפול כולל גם ליווי וייעוץ כלכלי.

בנוסף, מעמידה העמותה את הטיפול והסיוע לנפגעים העקיפים, אלו החיים לצד המכור, כתחום מועדף ומעניקה לבני המשפחה סל שירותים רחב הכולל שיחות פרטניות, הדרכת הורים, קבוצות תמיכה וקו חם לייעוץ מרחוק.

פרסומים בתחום העבודה החינוכית-סוציאלית

העמותה מפקה באופן קבוע כתבי עת וביטאונים הכוללים ידע עדכני ומופצים בקרב אנשי מקצוע להעשרה ולהתמקצעות:

"מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית": כתב עת שפיט בין-תחומי המפרסם מאמרים עיוניים ומחקרים העוסקים בתחום החינוכי-טיפול-חברתי, בדגש על ילדים, בני נוער וצעירים במצבי סיכון בחברה רב-תרבותית בישראל.

בשגרת עבודתו "מפגש" משלב גיליונות המוקדשים לנושא מיוחד, בשיתוף עם עורכים-אורחים המומחים בתחום. עם הוצאתם של הגיליונות הייחודיים נערך כנס השקה – "מפגש חי".

"אפשר – ביטאון לעובדי החינוכי-סוציאלי", המהווה במה לאנשי השדה בנושאים מרכזיים שעניינם הם מתמודדים בעבודתם היום-יומית. מתפרסמים בו פעילויות המתבצעות במסגרות חוץ-ביתיות ובקהילה בקרב ילדים ובני נוער במצבי סיכון, במטרה להפיץ את הידע המצטבר – "חוכמת השדה" – גם באמצעות כנסים וימי עיון.

נוסף על כתבי העת, העמותה מוציאה לאור גם ספרים מקצועיים.

פעילות בין-לאומית

עמותת "אפשר" מייצגת את ישראל בהנהלת הארגון הבין-לאומי לעובדים חינוכיים-סוציאליים (AIEJI) וחברה בארגון הפנימיות הבין-לאומי FICE. למידע נוסף: www.efshar.org.il

כתב העת "מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית"

גיליונות בנושאים מיוחדים

- < ילדות דיגיטלית: מקומם של המדיה הדיגיטליים בחייהם של ילדים ובני נוער
(ל' 55, דצמבר 2022)
עורכת-אורחת: פרופ' נלי אליאס
- < מפגשים טיפוליים וחינוכיים רגשי תרבות (כ"ט 53, יוני 2021)
עורך-אורח: פרופ' אביהו שושנה
- < מניעת אובדנות בקרב מתבגרים וצעירים כ"ח 51-52, יוני-דצמבר 2020)
עורכים-אורחים: פרופ' ענת ברונשטיין קלומק ופרופ' גיל זלצמן
- < תרבות הפנאי של ילדים, נוער וצעירים בישראל (כ"ו 48, דצמבר 2018)
עורכים-אורחים: ד"ר טלי היוש ופרופ' מאיר טייכמן
- < זיכרונות ילדות מוקדמים: נרטיבים מעצבים בדיאלוג בין תיאוריה, טיפול ויישום (כ"ה 45-46, יוני-דצמבר 2017)
עורך-אורח: ד"ר אמיתי המנחם
- < לקויות למידה והפרעות קשב: תאוריה, מחקר ומדיניות (כ"ב 39, יוני 2014)
עורכת-אורחת: פרופ' מלכה מרגלית
- < ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית בישראל (כ 36, דצמבר 2012)
עורכים-אורחים: פרופ' ענת זעירא, ד"ר שלהבת עטר-שוורץ ופרופ' רמי בנבנישתי
- < חיים על הגשר: בין חינוך הגירה רב-תרבותיות (כ 35, יוני 2012)
עורכת-אורחת: פרופ' רבקה איזיקוביץ'
- < נוער לסבי, הומוסקסואלי, טרנסג'נדר וביסקסואלי (להט"ב):
התבגרות, זהות וסיכון בתוך חברה הטרנסקסואלית (י"ט 33, יוני 2011)
עורך-אורח: ד"ר גידי רובינשטיין
- < ילדים ונוער מתמודדים עם לחץ במציאות הישראלית:
גישה סלוטוגנית במחקר ובמעשה (י"ח 31, יוני 2010)
עורכת-אורחת: פרופ' שפרה שגיא
- < עבודה חינוכית-טיפולית עם בני נוער בסיכון ובמצוקה (י"ז 29, יוני 2009)
עורכת-אורחת: ד"ר נורית לוי
- < המעבר לבגרות של צעירים במסגרות חוץ-ביתיות: לקראת היציאה והשנים שאחרי (ט"ז 28, דצמבר 2008)
עורכים-אורחים: ד"ר ענת זעירא ופרופ' רמי בנבנישתי
- < התנהגויות סיכון ממכרות: סמים, אלכוהול, הימורים וגלישה באינטרנט
בקרב ילדים ובני נוער (ט"ו 26, דצמבר 2007)
עורך-אורח: פרופ' מאיר טייכמן
- < אלימות במערכת החינוך (י"ד 23, יוני 2006)
עורכים-אורחים: פרופ' רמי בנבנישתי, דר' מונא חורי-כסאברי ופרופ' רון אבי אסטור
- < תיאוריית ההתקשרות (Attachment Theory) (י"ג 21, יולי 2005)
עורכים-אורחים: פרופ' מריו מיקולינסר וד"ר אטי ברנט

